

ДІМ ФРАНКА: ЖИВИЙ МУЗЕЙ «ЦІЛОГО ЧОЛОВІКА»

Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка (далі – Музей, задля стислості) засновано 1940 року, у час Другої світової війни, коли Львів (як і Західна Україна загалом) унаслідок радянської анексії (за секретним протоколом – додатком до пакту Молотова-Ріббентропа) увійшов до складу УРСР.

Як і загалом усі музеї СРСР, Музей Франка був змушений слугувати інструментом радянської ідеології і пропаганди, а всі інші його функції (науково-дослідна, культурно-просвітницька тощо) були підпорядковані ідеологічно-пропагандистській. Образ Івана Франка у суспільній свідомості цілеспрямовано деформувався на догоду вимогам тоталітарного режиму з його потужним цензурним, контрольним і каральним апаратом. Насправді, за задумом радянських ідеологів, це мусив бути не музей Франка, живого, справжнього і цілісного, а музей його ідеологічно прийнятного, зредукованого ерзаца-субститута, символічно сконцентрованого в ідеологемі «великого Каменяра» (у її тенденційній комуністично-соцреалістичній інтерпретації: наукового соціаліста, учня й популяризатора Маркса й Енгельса, послідовника російських революціонерів-демократів, войовничого атеїста, полум'яного борця з «українськими буржуазними націоналістами» etc).

Те, що у Музеї, попри жорсткий тиск цієї політичної доктрини, все-таки зберегли живу пам'ять про Франка, досліджували й систематизували його спадщину, віднаходили й реставрували меморіальні речі, комплектували й опрацьовували фонди, було заслугою не стільки органів управління, скільки окремих ентузіастів, світлих особистостей, не засліплених ідеологічними кліше, а натхненних щирою любов'ю до письменника і його творчості (передусім перших директорів Музею, зокрема синів письменника, Петра й Тараса Франків, і поета-«молодомузця» Петра Карманського, а також наукових працівників Марії Струтинської, Олександри Старак, Зиновії Стець, Віри Бонь та ін.).

Зрозуміло, що з крахом СРСР радянська візія Музею Франка як «вівтаря культури великого Каменяра» була повністю дезактуалізована.

Із відновленням політичної незалежності України, радикально змінилися суспільно-історичні умови розвитку Музею (як і держави в цілому): з одного боку, культура (формально) звільнилася від ідеологічного й політичного диктату; з іншого, нові економічні умови перехідного періоду (від «базарної» до «ринкової» економіки) поставили заклади і діячів культури на грані виживання. Тож закономірно, що 1990-і – 2000-і рр. були періодом складного, іноді навіть драматичного становлення Музею Франка за нових умов та його поступової і, треба визнати, не до кінця успішної адаптації до нової соціокультурної та економічної реальності.

Сьогодні Музей (як і культура загалом) постає перед новими трендами XXI століття: глобалізація, комерціалізація, інтернетизація, диджиталізація, віртуалізація – тенденції розвитку сучасного світу, які є основними викликами для нашого майбутнього, у тому числі й для музеїв.

І треба чесно визнати, що наразі Музей Франка, в його теперішньому стані, далеко не повністю відповідає критеріям успішності та ефективності діяльності культурних інституцій у сучасному світі – світі високих інформаційних та комунікаційних технологій, глобальної конкуренції та консумеризму. Цей світ може подобатись або ні Музеєві і музейникам, але ігнорувати його вони не можуть і не мають права. Адже Музей – не острів в океані, де можна сховатися від бурхливих течій, а радше човен, що пливе у самому вирі подій.

Тож Музей Франка не може стояти на місці, він мусить рухатися у ногу з часом, адекватно відповідати на виклики сучасності й активно творити своє майбутнє.

Відомий австрійський музеолог Фрідріх Вайдахер ось уже майже 20 років тому застерігав:

«Є музеї, які намагаються відповідати вимогам часу, що минув уже кілька поколінь тому.

Настав час змінити парадигми навіть таким музеям, бо суспільство, якому вони мають служити, вже давно це зробило.

Музеям слід враховувати зміни у соціальній структурі, побуті суспільства, розвиток інформаційних технологій» («Загальна музеологія», 1999).

Щоб зберегти свою ідентичність у ринкових умовах «суспільства споживання» і зміцнити свої позиції – і бажано не на маргінесі, а в центрі сучасної української і світової культури, – Музею Франка не достатньо залишатися таким, яким він був п'ять, десять чи двадцять років тому. Він мусить змінюватися, і не формально чи спорадично, а сутнісно і системно.

Change or Die – гасло нашої доби. Як, зрештою, і Франкової епохи. Як, урешті-решт, будь-якого історичного періоду взагалі. Цього не треба боятися. Просто треба мінятися, щоб жити.

Творити зміни, а не очікувати їх.

Мета цих змін – системна модернізація Музею Франка у Львові у руслі світових тенденцій розвитку музейної справи, утвердження закладу як науково-дослідного, культурно-освітнього та інтелектуально-креативного центру на культурній і туристичній мапі Львова, Львівщини, України в цілому та досягнення рівня регіонального й національного лідера серед літературно-меморіальних музеїв діячів української культури, співмірного із закордонними аналогами.

Майбутнє Музею залежить від майбутнього України і світу загалом. Проте наше завдання – не чекати цього невідомого майбутнього, а творити його самотужки, тут і тепер.

Адже, за влучним афоризмом самого Івана Франка,

«Очікування якогось таємничого, великого, безконечного, чудового майбутнього – це брехня і нісенітниця, бо майбутнє буде таким, яким можуть його створити минуле й сучасне».

Яким же має бути Музей майбутнього?

На моє глибоке переконання, це має бути живий музей живого Франка як велегранного творця і «цілого чоловіка».

Живий музей – місце зустрічі, діалогу й співтворчості усіх цих людей, перехрестя індивідуальних траєкторій їхніх життів і творчих зацікавлень, культурний простір, відкритий для світу, для різних народів і для всіх поколінь.

І насамперед пам'ятаймо, що наш Музей постав не на голому місці, а у власному будинку Івана Франка та його родини, спорудженому 1902 р., де письменник провів останні 14 років свого земного життя. Тож і відлік свого літопису – наголошую! – Музей має вести не від постанови Ради Народних Комісарів УРСР (відповідно до офіційної радянської історіографії), а від початку ХХ століття, відколи сам письменник із сім'єю оселився у новозбудованій віллі на мальовничій зеленій Софіївці.

Адже Музей Франка – це передусім Дім Франка. Таким він був, є і має залишатися.

Наголошую: Музей Франка має передусім бути: а) Домом; б) Франка. І це не проста тавтологія.

Що таке дім? – Житло, місце, де живуть люди, прихисток від негоди. Місце проживання, праці, відпочинку й творчості. Місце, де ти вдома, де тобі затишно й безпечно, а довкола тебе рідні й друзі. Місце, куди хочеться повертатися.

Хто такий Іван Франко? – Український письменник. Звичайно, так. Але це ще не все.

Письменник, але не тільки. Бо також мислитель, багатогранний учений, перекладач, політик, громадський діяч, а ще – чоловік, батько, грибник, рибалка, мандрівник etc, etc, etc... Людина, яка стала генієм, і геній, який залишився людиною. І слова «людина» і «геній» тут однаково важливі.

Український, але не тільки. Бо за своїм значенням – усеслов'янський, європейський, світовий. Один із найбільших геніїв людства, який усе ще залишається маловідомим поза межами своєї Батьківщини. Та й у її межах, відверто кажучи, теж... Його національна своєрідність аж ніяк не суперечить його ролі суб'єкта міжкультурної комунікації, проте його безперечно світове значення неспівмірне із вкрай недостатнім світовим визнанням.

Дім Франка має передусім бути відкритим, комфортним і гостинним місцем, куди радо приходять люди, де вирує життя і народжуються ідеї, де хочеться перебувати, пізнавати нове, спілкуватися й творити.

Водночас Дім Франка має бути оселею Франкового духу і місцем його Пам'яті, храмом його Музи, надійним сховищем його Спадщини, лабораторією франкознавчих досліджень.

Про потребу заснування такого «Дому Франка у Львові на зразок подібних інституцій в інших культурних народів» публічно заявляв іще 1925 року фундатор наукового франкознавства, академік Михайло Возняк у статті «На порозі студій над Франком».

Місія Музею Франка:

- берегти пам'ять про письменника-мислителя, охороняти його творчу спадщину й автентичні меморіальні речі;
- фахово й неупереджено тлумачити його творчість і осмислювати її історико-культурний контекст;
- гуртувати музейну спільноту: як спільноту працівників Музею, так і спільноту його друзів, постійних відвідувачів, дослідників, митців, спонсорів, благодійників, волонтерів;
- творити нові культурні цінності, наукові концепції, мистецькі твори на основі франківських традицій і, що найголовніше, спільними зусиллями творити сам Дім Франка: Дім Пам'яті, Дім Творчості, Дім Діалогу.

Основні цінності Музею впливають із його основного призначення: бути місцем пам'яті, сховищем спадщини, простором збереження, примноження, дослідження й творення нових культурних цінностей та формування якомога ширшого кола людей культури, зацікавлених у спілкуванні та співпраці. Усе це можна звести до трьох основних музейних цінностей:

ПАМ'ЯТЬ – про Івана Франка, його життя і діяльність, родину і нащадків, ідеї й образи, сучасників і наступників, зрештою, про франківську епоху в історії України й Центральної Європи загалом;

ТВОРЧІСТЬ – самого письменника-мислителя, його родичів (літературної династії Франків), талановитих сучасників і наступників (включно з сучасними творцями, інспірованими франківською тематикою, але не обмеженими нею);

СПІЛЬНОТА – сукупність людей, згуртованих довкола Музею та об'єднаних любов'ю до Франка, повагою до його Пам'яті та інтересом до його Творчості.

Усі ці цінності є людиномірними, тобто їхня вартість вимірюється не фізичними, математичними, економічними чи статистичними характеристиками, а важливістю, цікавістю й користю для людей: творчих індивідуальностей, місцевих і територіальних громад, національних та соціальних спільнот.

Пріоритетні напрями розвитку Музею реалізуються через виконання довготермінових музейних програм:

Дім Науки (науково-дослідна програма розвитку фундаментального франкознавства)

Дім Муз (програма підтримки та реалізації мистецьких ініціатив у Музеї)

Дім Діалогу (програма розвитку Музею як центру комунікації: зустрічей, науково-практичних семінарів і конференцій, тематичних дискусій тощо)

Дім Родини (програма підтримки родинного виховання та утвердження сімейних цінностей засобами музейної педагогіки)

Водночас місія живого музею – промовляти не лише до пам'яті та розуму (інтелекту), а й до емоційної сфери особистості, викликати в неї музейні переживання.

Бенедикт Спіноза стверджував, що призначення філософії – не сміятися, не плакати, а розуміти.

Перефразовуючи думку голландського мислителя, можна сказати, що призначення живого музею – не повчати чи напучувати відвідувачів, а дивувати, навчаючи і навчати, дивуючи, – щоб, відкриваючи для себе минуле, вони і сміялися, і плакали, і розуміли (*Ratio + Emotio*).

* * *

Франко так довго шукав свій дім у цьому великому світі... І так гаряче прагнув його віднайти.

«Мені здається, що з нашої тихої й скромної хати повинна виходити струя нового, могутнього руху, котрого елементи вже тепер проявляються на всіх кутках нашої Галичини, і котрий при нашій допомозі повинен міцніти і ширшати, руху реального і розумного народолюбства»

писав він у листі до дружини Ольги від 6 квітня 1886 р.

Саме так мислив Франко «філософію дому», *genius loci* своєї омріяної оселі. Недарма прагнув, щоб колись у його домі було розміщено «якусь гуманітарну або культурну інституцію» (таке бажання висловив перед смертю, на випадок, якби діти його мали намір продати родинну віллу).

Наше ж завдання сьогодні – відшукати справжнє місце Музею Франка у Львові, Україні і великому сучасному світі. Мабуть, це теж буде непросто.

Проте твердо певен: це місце – не на узбіччі, не на околиці, а на перехресних стежках особистостей і доль, на дорозі поступу, на магістральних шляхах Української державності і Європейської цивілізації.

Богдан ТИХОЛОЗ,
директор #ДомуФранка